

Zeehonden langs de Belgische kust

John Van Gompel

In de jaren vijftig en zestig is de zeehond langs de Belgische kust van een normale verschijning tot een bijzonderheid geworden. Momenteel worden deze dieren er weer vaker gezien en lijkt het hun iets beter te gaan. Dit sluit aan bij de situatie in Zeeland en Noord-Frankrijk. Net als in Nederland worden zieke en verzwakte zeehonden opgevangen en na herstel weer uitgezet, maar helaas telt de Belgische kust te weinig geschikte rustplaatsen.

Gewone zeehond in de haven van Blankenberge, december 1982.

Foto John van Gompel

Regelmatig wordt de gewone zeehond *Phoca vitulina* aan de Belgische kust waargenomen, maar ze planten zich er niet meer voort. Niet zo lang geleden was dit nog wel het geval. Tot het begin van de eeuw bevond zich nog een kolonie op de *Paardemarkt* een zandbank voor Knokke die later is weggespoeld, en op de *Oever*, een zandbank ter hoogte van Oostduinkerke. Op deze laatste waren nog tot

in de jaren vijftig kleine groepjes aanwezig (Van Gompel 1983). Het waren kleine randpopulaties van de Zeeuwse populatie die in 1955 nog 800 dieren telde, waarvan 150 op de Westerschelde (Van Haaften 1974). Jacht en watervervuiling waren de oorzaken van het volledig verdwijnen van de Zeeuwse zeehonden tegen het begin van de jaren zeventig. Ook in Noord-Frankrijk bevond zich tot in de dertiger jaren een kolonie aan de monding van de Somme, maar die verdween door overbejaging. De gewone zeehond bereikt daar in de zuidelijke Noordzee de zuidgrens van zijn verspreidingsgebied.

Zwervers

Gewone zeehonden die nu aan de Belgische kust of op de Schelde worden waargenomen zijn meestal jonge, zwervende dieren. Waarnemingen van gemerkte exemplaren toonden aan dat ze meestal afkomstig zijn van de Baai van de Wash (Engelse oostkust) of van de Waddenzee (zie figuur 1). In de jaren zestig en zeventig waren er gemiddeld een vijftal waarnemingen per jaar. Mogelijk waren er wel meer aanwezig, maar werd daar toen minder aandacht aan gegeven.

Vanaf 1987 steeg het aantal tot 12 à 14 waarnemingen per jaar. Geteld is het aantal individuen en niet het aantal waarnemingen: dieren die langere tijd aanwezig zijn en meerdere keren

werden gezien, zijn dus als één eenheid genoteerd. Het dieptepunt in 1989 wordt veroorzaakt door de virus-epidemie van 1988. Vanaf 1990 stijgen de aantallen weer tot het vroegere peil. 1990 en 1991 waren gelukkig twee gunstige voortplantingsjaren en waarschijnlijk speelde ook de gemiddeld hogere leeftijd van de moederdieren die de epidemie overleefden een rol.

Piek in augustus

In figuur 2 is de spreiding van het aantal waargenomen dieren per maand weergegeven. Augustus is een piekmaand. Het is de periode waarin pas gespeende jongen de Belgische kust bereiken. Dit zijn dikwijls verzwakte, verdwaalde of zieke dieren. De dieren die wat later aankomen zijn doorgaans veel sterker en gezonder. De meeste waarnemingen vinden in de winter plaats. Jonge dieren blijven dan wel eens weken of maanden ter plaatse en vormen dan zelfs kleine groepjes (zie tabel 1). Overwinterende dieren blijken zeer trouw aan de slaapplek, maar zwerven overdag tot 20 kilometer ver langs de kust en af en

toe stroomopwaarts in kanalen. De recente toename van overwinterende zeehonden is verheugend en mogelijk te danken aan de verbeterde kwaliteit van het kustwater. Volwassen dieren worden vrij zelden opgemerkt: 15 waargenomen dieren sinds 1970, met een duidelijke toename na 1980.

Snelle verstoring

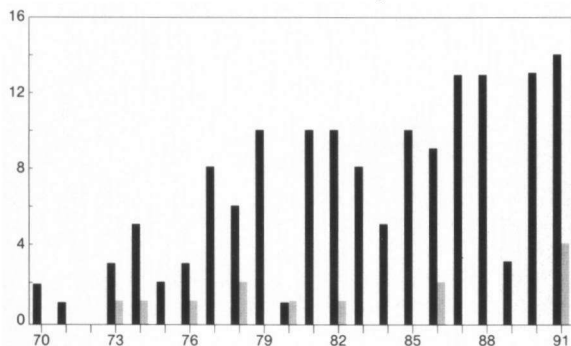
Verstoring blijkt een blijvend groot probleem. Zodra zich ergens een zeehond op het strand vertoont is er een toeloop van recreanten en vlucht het dier terug de zee in. Dieren die wat langer op dezelfde plaats blijven, komen meestal pas vrij laat 's avonds op de slaapplek aan, hetzij op een golfbreker, hetzij in een rustig hoekje van een havendok. Verstoring heeft ook daar meestal het tijdelijk of definitief verlaten van de slaapplek tot gevolg.

Gunstige lokaties

Bepaalde plaatsen blijken door zeehonden duidelijk geprefereerd te worden. Enerzijds zijn dit vooral de kusthavens te Zeebrugge, Blankenberge, Oostende en Nieuwpoort, waar helingen, droogdokken of pontons gebruikt worden als slaapplek. Anderzijds blijken ook de golfbrekers op het strand te Koksijde de laatste jaren een vaste pleisterplaats te worden. De reden hiervoor is ongetwijfeld de nabijheid van de Vlaamse banken, een voor zeehonden zeer geschikt voedselgebied dat zich uitstrekt van Oostende tot over de Franse grens. Op een afstand van 3 tot 10 mijl voor de kust zijn enkele plaatsen op deze banken zeer ondiep, en zij vallen 1 of 2 keer per maand zelfs droog. Dit is met name het geval voor twee plaatsen op de *Broersbank*, een klein gedeelte van de *Smalbank* en een groot deel van de *Hillsbank* ter hoogte van de Franse grens. Helikopterpiloten van de luchtmachtbasis te Koksijde hebben verscheidene keren de aanwezigheid van zeehonden op deze droogvallende plaatsen signaleerd.

Soms op rivieren

Herhaaldelijk zwemmen zeehonden afkomstig uit de Westerschelde de Schelde en zijn bijrivieren op. Dit was, wat de gewone zeehond betreft, het geval in 1961 te Antwerpen, in 1967 op de Dijle, in de zomer en in oktober van 1976, in juli 1977, in januari

Figuur 1. Het jaarlijks aantal waargenomen zeehonden in België in de periode '70-'91. Zwart: gewone zeehond, raster: grijze zeehond.

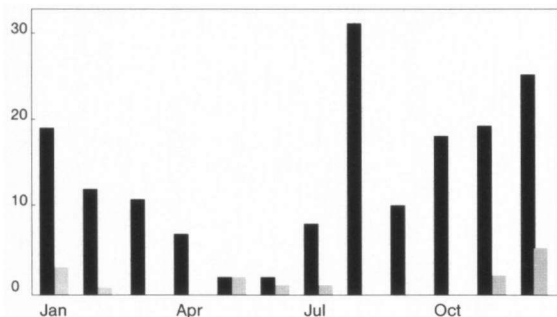

Fig. 2. Het aantal in België waargenomen zeehonden getotaliseerd p.mnd. gedurende de periode '70-'91. Zwart: gewone zeehond, raster: grijze zeehond.

1978, in juni 1979, in de winter 1979-'80 en in augustus 1986 op de Schelde en het Albertkanaal, in maart 1987 op verscheidene plaatsen op de Schelde in de omgeving van Gent, en in januari 1990 op de Schelde te Hamme. In augustus 1982 bevond zich ook één dier in het kanaal Brugge-Oostende en in maart 1987 één in de ringvaart te Brugge.

Grijze zeehond

Ook andere soorten dan de gewone zeehond komen soms voor aan de Belgische kust en in de binnenwateren, zoals de grijze zeehond *Halichoerus grypus*. Deze is, in tegenstelling tot de gewone zeehond, een rotsbewoner en werpt zijn jongen in de winter. In België werden tot nu toe uitsluitend jonge exemplaren waargenomen, soms slechts enkele weken oud met een nog witte vacht. Meestal zijn het verwaalde dieren die tijdens stormweer hun moeder kwijtraakten. Ze zijn waarschijnlijk afkomstig van de Farnes eilanden waar de soort de laatste decennia sterk in aantal toenam. Slechts twee keer, in april 1976 en april 1978, waren iets oudere maar eveneens nog onvolwassen dieren

Jonge zeehond wordt per vliegtuig naar Nederland overgebracht. Oostende oktober 1988.

Foto John van Gompel

aanwezig. In tabel 2 wordt een overzicht gegeven van alle bekende waarnemingen, dit zijn er 13 sinds 1973.

Andere soorten

De ringelrob *Pusa hispida* is een dwaalgast uit het hoge noorden die daar op het pakij leeft. Van deze soort bestaat een dwergvorm die vooral op de rand van het verspreidingsgebied schijnt voor te komen. De vier bij ons waargenomen exemplaren waren dergelijke dieren: één vrouwtje van een jaar oud met een gewicht van nauwelijks 13 kg op 3 februari 1987 op het

plaats	datum	aantal
haven Nieuwpoort	10-12-75 tot 30-01-76	1
haven Blankenberge	03-12-81 tot 17-04-82	1
haven Blankenberge	23-12-82 tot 17-04-83	2
haven Zeebrugge	25-10-84 tot 02-12-84	1
haven Zeebrugge	15-11-85 tot 31-01-86	1
haven Nieuwpoort	13-02-86 tot 07-04-86	1
strand Koksijde	24-09-90 tot 05-03-91	3
strand Koksijde	24-11-91 tot 30-01-92	3
haven Nieuwpoort	22-11-91 tot 15-01-92	1
haven Zeebrugge	08-12-91 tot 23-01-92	1

Tabel 1. Overwinterende gewone zeehonden langs de Belgische kust.

plaats	datum	leeftijd
Zeebrugge	24-11-73	zeer jong
Westende	19-12-74	zeer jong
Schelde	01-04/04-06-76	juveniel
Wenduine	20-01-78	zeer jong
Nieuwpoort	17-04-78	juveniel
Nieuwpoort	01-01-80	zeer jong
Middelkerke	27-12-82	zeer jong
Oostende	17-12-86	zeer jong
Oostende	26-12-86	zeer jong
De Panne	09-01-91	zeer jong
Koksijde	01-02-91	zeer jong
Nieuwpoort	23-11-91	zeer jong
Nieuwpoort	15-12-91	zeer jong

Tabel 2. Waarnemingen van de grijze zeehond langs de Belgische kust en op de Schelde.

strand te Wenduine, twee iets grotere dieren respectievelijk op 22 juni 1987 op de Schelde te Kallo en op 7 juli 1987 te Zeebrugge en op 10 november 1989 opnieuw een amper 7 kg zwaar vrouwtje op het strand te De Haan.

De klapmuts *Cystophora cristata* is eveneens een dwaalgast uit het hoge noorden. Hij werd slechts één keer in België waargenomen: op 12 maart 1987 op de Schelde te Doornik waar een jong exemplaar gevangen werd en overgebracht naar de Zoo van Antwerpen. Wegens de zeer slechte conditie werd het dier op 17 maart overgebracht naar het verzorgingscentrum van Pieterburen, waar het echter onmiddellijk na aankomst aan de gevolgen van een hersenvliesontsteking overleed.

De walrus *Monachus monachus* leeft op het drijfs in het noordpoolgebied. Sommige exemplaren trekken af en toe zuidwaarts. In de zuidelijke

Noordzee is de soort zeer zeldzaam. Uit België kennen we twee waarnemingen. In 1945 strandde een nog levend dier te Zeebrugge. Plaatselijke vissers poogden toen met stokken de ivoren slagstanden uit te slaan. Op 3 december 1976 verscheen er opnieuw een te Zeebrugge. Dit keer een gezond exemplaar dat nadien nog op verschillende plaatsen in Nederland werd waargenomen.

Verbeterde bescherming

Gewone en grijze zeehonden behoren in België pas sinds 1987 tot de wettelijk beschermde diersoorten. Jonge dieren die op onze kust strandden, werden in de jaren vijftig en zestig dikwijls als attractie in viswinkels gehouden, bijvoorbeeld in Blankenberge (1955), Knokke (1957) en Nieuwpoort (1966). Dit laatste dier leefde er meer dan 2 jaar in gevangenschap. Meerdere zeehonden werden ook overge-

soort	vinddatum	plaats	datum vrijlating
gewone zeehond	09-02-81	De Panne	08-07-81
gewone zeehond	18-08-81	Blankenberge	gestorven
gewone zeehond	07-11-81	Nieuwpoort	gestorven
gewone zeehond	02-09-82	Nieuwpoort	09-12-82
gewone zeehond	29-10-82	Blankenberge	10-03-83
gewone zeehond	30-10-82	Knokke	09-12-82
grijze zeehond	27-12-82	Mariakerke	gestorven
gewone zeehond	12-01-83	Mariakerke	gestorven
gewone zeehond	17-04-83	Blankenberge	23-06-83
gewone zeehond	23-08-83	Brugge	1984
gewone zeehond	15-08-85	De Panne	20-10-85
gewone zeehond	17-08-85	Wenduine	20-10-85
gewone zeehond	17-11-85	Nieuwpoort	gestorven
gewone zeehond	21-08-86	Blankenberge	31-10-86
grijze zeehond	17-12-86	Oostende	02-04-87
grijze zeehond	26-12-86	Blankenberge	02-04-87
gewone zeehond	29-01-87	Duinbergen	gestorven
ringelrob	03-02-87	Wenduine	25-07-87
klapmuts	12-03-87	Schelde	gestorven
ringelrob	07-07-87	Kalloo	25-07-87
ringelrob	07-07-87	Zeebrugge	25-07-87
gewone zeehond	01-08-87	Mariakerke	15-12-87
gewone zeehond	28-08-87	Knokke	30-10-87
gewone zeehond	22-07-88	Wenduine	gestorven
gewone zeehond	30-07-88	Heist	gestorven
gewone zeehond	28-08-88	Raversijde	gestorven
gewone zeehond	06-10-88	De Haan	gestorven
gewone zeehond	26-09-88	Zeebrugge	31-05-89
gewone zeehond	16-10-88	Oostende	15-03-89
gewone zeehond	11-12-88	Nieuwpoort	08-05-89
ringelrob	10-11-89	De Haan	23-03-90
gewone zeehond	13-08-90	Blankenberge	16-10-90
gewone zeehond	13-12-90	Oostende	08-04-91
grijze zeehond	23-11-91	Nieuwpoort	gestorven
grijze zeehond	15-12-81	Nieuwpoort	06-05-92
gewone zeehond	27-12-91	Nieuwpoort	08-04-92

Tabel 3. Zeehonden vanuit België overgebracht naar Pieterburen in de periode 1981-1991.

Ringelrob, Kallo 27 juni 1987.

Foto Jan Rodts

bracht naar de dierentuin van Antwerpen en vanaf 1973 naar het dolfinarium van Brugge. De meesten overleefden niet lang, doch enkelen plantten zich voort in gevangenschap. Toen het met de zeehonden goed ging werden er weinig graten gezien in het vangen en houden van deze dieren. De onrustbarende achteruitgang heeft daar verandering in gebracht.

Stilaan groeide de overtuiging dat het beter zou zijn om jonge zeehondjes na verzorging terug vrij te laten in de natuur. In 1981 werd daarvoor een akkoord gesloten tussen natuurbeschermers van de kuststreek en het dolfinarium van Brugge enerzijds en het zeehondenopvangcentrum van Pieterburen anderzijds, waarbij alle zieke of verzwakte dieren naar Pieterburen zouden worden overgebracht. Dit centrum is het enige dat over een gespecialiseerde installatie, ervaring en personeel voor de opvang van zieke dieren beschikt. Het inbrengen van zieke dieren in een gewoon dolfinarium of in eendierentuin houdt daarenboven grote risico's in voor de reeds aanwezige gezonde exemplaren.

In de praktijk betekent dit dat elke zeehond die zich in België ophoudt wordt gevolgd. Gezonde dieren wor-

den met rust gelaten, zeer jonge, zieke of verzwakte dieren worden gevangen en dezelfde dag, meestal per vliegtuig, vanuit Oostende naar Groningen overgevlogen. Aan de kust staat een aantal personen (organisaties) in voor de eerste opvang (zie kader).

Terugplaatsen

Sinds 1981 zijn 36 zeehonden naar Pieterburen overgebracht (zie tabel 3). Het topjaar was 1988, het jaar van de epidemie met het Morbillivirus, toen zeven jonge zeehonden, sommigen dodelijk ziek, op onze kust strandden. De eerste vier ervan, tevens de jongsten, overleden reeds tijdens of kort na het transport. Het centrum van Pieterburen heeft overigens een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling en toepassing van een vaccin tegen deze ziekte. Alle dieren die in Pieterburen herstellen, worden gemerkt en vrijgelaten. Het ligt voor de hand dat het vrijlaten gebeurt op de meest geschikte plaatsen en dat zijn per definitie die plaatsen waar ze normaal voorkomen en zich voortplan-

ten. De twee plaatsen in België die geschikt kunnen zijn, zijn de Westerschelde en de Vlaamse banken ter hoogte van de westkust. De Westerschelde is echter te zeer chemisch vervuild en te sterk verstoord door scheepvaart.

Aan de kust is recent een zeer bescheiden toename van het aantal pleisterende dieren in de winter gesignaleerd, maar daar zijn de stranden te verstoord en de zandbanken te diep gelegen om een vestiging kans van slaan te geven. Volgens de gegevens van de Hydrografische Dienst van de Dienst der Kust, die de evolutie van de zandbanken zeer nauwkeurig volgt, blijkt dat deze op langere termijn vrij stabiel zijn, waardoor er weinig verandering te verwachten valt. Ook wat de vervuiling van de Schelde en de verstoring door scheepvaart en recreatie betreft valt in de nabije toekomst weinig verbetering te verwachten. Wel geschikt voor het vrijlaten is in de eerste plaats de Waddenzee. Hier worden de meeste in Pieterburen verzorgde zeehonden dan ook uitgezet op zandbanken, in de buurt van de er al verblijvende soortgenoten. Dit geldt althans voor de gewone en de grijze zeehond. De ringelrobben werden overgebracht naar hun normale verspreidingsgebied ten noorden van IJsland.

Herkolonisatie

Door Pieterburen wordt ook meegewerkt aan een herintroductieprogramma op andere plaatsen die opnieuw geschikt werden. Hiertoe werden er in 1989 vier en in 1990 één zeehond uitgezet in de Oosterschelde en

één dier in de monding van de Somme in Noord-Frankrijk. Op beide plaatsen houden zich ook kleine concentraties 'wilde' zeehonden op waarbij de uitgezette exemplaren zich kunnen aansluiten. Deze prille vestigingen blijven ondertussen stand te houden. In 1991 werd voor het eerst weer een gewone zeehond geboren op een zandbank in de Oosterschelde. In de Somme-monding was dit reeds in 1990 het geval, in 1991 werden hier zelfs al 3 jongen geteld. Voor een verdere aanwas zullen er toch nog wat problemen een oplossing moeten krijgen. Wat de Somme betreft geldt dit vooral de jacht, voor de Oosterschelde vooral de visserij met fuiken. Een blijvende vestiging op deze plaatsen is voor een verdere verspreiding en misschien zelfs een toekomstige herkolonisatie van de Belgische kust ongetwijfeld de beste garantie.

Literatuur

- Gompel J. Van, 1983. Zullen zich opnieuw Zeehonden vestigen aan onze kust? *Natuurreservaten* 5:162-165.
 Haafken, J.L. van, 1974 Zeehonden langs de Nederlandse kust. WM 101. KNNV, Hoogwoud.

Dr. J. Van Gompel, Koninginnelaan 40, 8370 Blankenberge.

Melden waarnemingen

Adressen voor het melden van waarnemingen van zeezoogdieren in België.

Alle waarnemingen:

John van Gompel, Koninginnelaan 40, 8370 Blankenberge. telefoon 050-415541.

Zieke dieren:

Oost en middenkust: John van Gompel (adres zie boven) of Luc Tholpe, Dolfinarium Brugge. telefoon 050-383838.

Westkust: John Jacques, Halve Maanstraat 1, 8450 Nieuwpoort. Telefoon 058-235761.

Scheldebekken: Jan Rodts, CCBV, 02-5212850.